

STADSHOLMEN

LILLA PRYSSAN 1

Tavastgatan 6

SÖDERMALM

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturreserveratet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

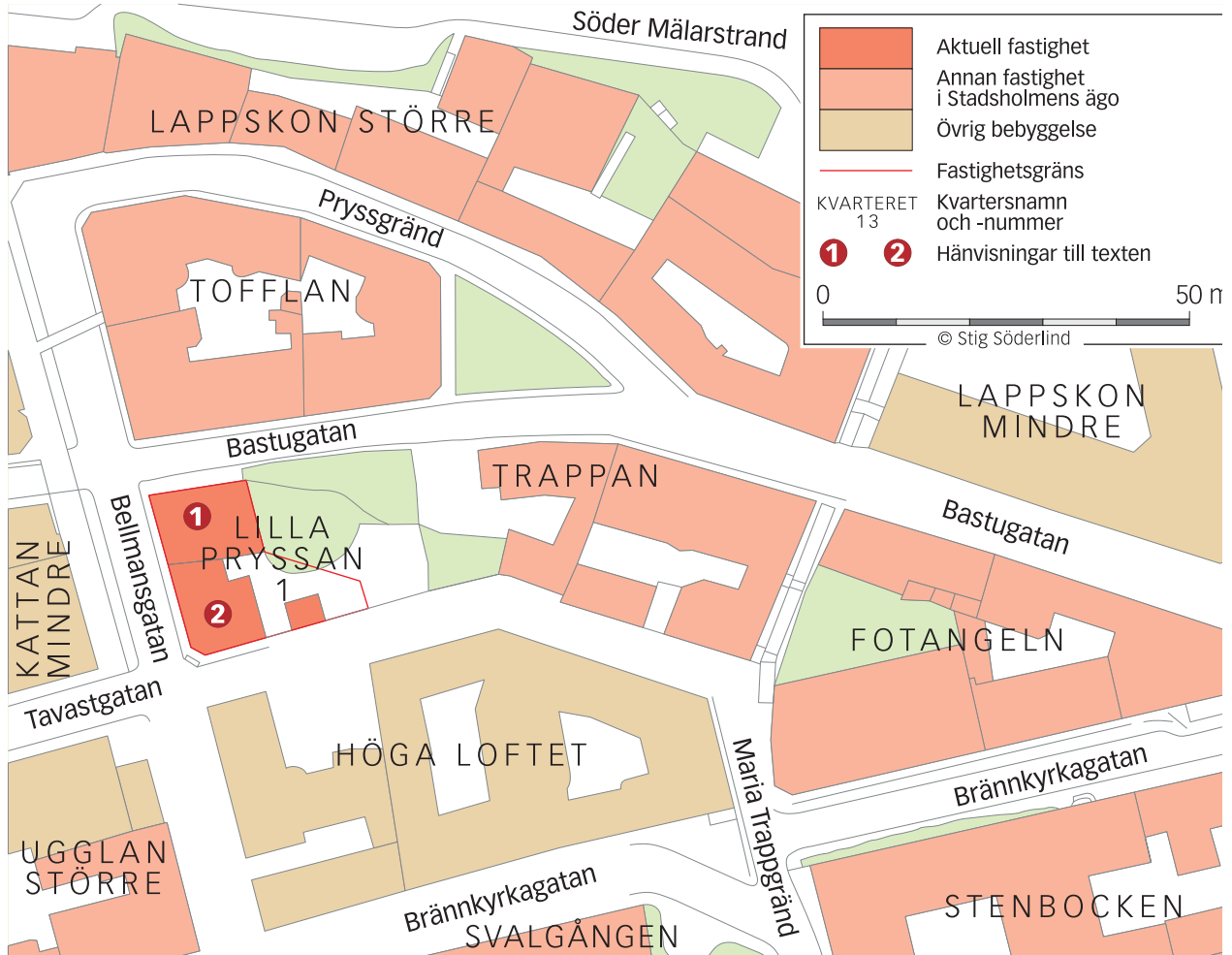
Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsammans med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

- 1 Huset från 1760-talet
- 2 Huset från 1880

HUSET VID BASTUGATAN FÖRE 1970-TALET'S RENOVERING. HÄR SYNS FORTFARANDE KÄLLARVÅNINGENS BLINDFÖNSTER. FOTO L. AF PETERSENS 1965, SSM F75151.

De båda husen inom fastigheten byggdes under 1700-talets andra hälft respektive 1880. Huset vid Bastugatan har mycket av 1700-talets utformning och karaktär bevarad. I interiören finns inredningsdetaljer som stucklister, snickerier, dörrar och bröstpaneler av hög kvalitet från 1700-talet, en ovanlig och välbevarad kakelugn i rokoko samt en del äldre brädgolv.

Bygganden vid Tavastgatan representerar det sena 1800-talets utbyggnader på Mariaberget och har inredningsdetaljer, taklister, snickerier och kakelugnar från byggnadstiden.

Lilla Pryssan 1 är blåvärderad enligt Stadsmuseets kulturhistoriska klassificering. Det innebär att den har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Fastigheten Lilla Pryssan 1 är en del av Östra Mariaberget. De nuvarande husen på berget byggdes huvudsakligen efter en brand 1759 som förstörde omkring 300 fastigheter i Maria kyrkas omgivning. De nerbrunna husen var till stor del av trä och ersattes efter branden helt av putsade tegelhus i enlighet med stadens byggnadsordningar från 1736 och 1763. Tidens kända murmästare fick uppdrag i området

och byggherrarna var ofta framgångsrika näringsidkare som både bodde och drev sin verksamhet i de nya husen. Under 1800-talet byggdes en stor del av husen om, och framförallt längs Hornsgatan fick husen påbyggnader och ny fasaddekor. Mot slutet av 1800-talet uppfördes också en del nya byggnader som Mariahissen och Laurinska huset.

1900-talet innebar för de flesta hus i området en förfallsperiod. Redan på 1860-talet fanns tankar på att plana ut och bredda Hornsgatan. Vid sekelskiftet 1900 sprängde och grävde man vid Mariaberget och breddade gatan på bekostnad av Maria kyrkogård och bebyggelsen på gatans södra sida. Planerna på en breddning även av norra sidan ledde till osäkerhet om vad som skulle ske med den kvarvarande bebyggelsen. På 1920-talet revs en del hus, men ytterligare planer på rivningar skapade en kraftig opinionsstorm

HUSET I HÖRNET BASTUGATAN/BELLMANSGATAN.
FOTO J. MALMBERG.

ledd av bland annat Anna Lindhagen, ledamot av stadsfullmäktige och Skönhetsrådet.

I början av 1960-talet blev nya rivnings- och nybyggnadsplaner aktuella. Ett omfattande kommunalt utredningsarbete inleddes 1966 i avsikt att ge underlag för bebyggelsens framtid. Arbetet resulterade i en bevarande- och restaureringsplan som omfattade i stort sett alla fastigheter på Östra Mariaberget. Upprustningen pågick under 1970- och 1980-talen och det fanns en ambition att pröva nya restaureringsprinciper för att nå både ett antikvariskt och arkitektoniskt gott resultat. Bland annat återgick man till traditionell kalkputs och kalkavfärgningar vid fasadrenoveringarna.

HISTORIK

Johan Medelplans hus

På fastigheten finns två sammanbyggda hus, det ena uppfördes på 1760-talet (nr 1 på kartan) och det andra 1880 (nr 2 på kartan). Vaktmästaren vid "Kongl. Postcontoiret" Johan Medelplan ägde tomten 1759

vid den stora branden i Maria församling. Året därpå omtalas tomten som avbränd. Samma år sökte Medelplan bygglov för ett stenhus i två våningar med brutet tak i hörnet av nuvarande Tavastgatan och Bellmansgatan (på platsen för hus nr 2). Huset uppfördes sannolikt aldrig, eftersom det saknas i samtliga brandförsäkringar från 1760-talet och framåt. Några år senare begärde Medelplan också byggnadslov för ett tre våningar högt stenhus med brutet tak i hörnet av nuvarande Bellmansgatan och Bastugatan (nr 1 på kartan). Av de tre våningarna var bara två bostadsvåningar medan den nedre var en källarvåning som låg över mark. De fönster som är markerade på ritningen för den nedre våningen var endast blindfönster. Dessa togs bort vid renoveringen på 1970-talet, och i fasaden mot Bastugatan finns i dag bara två fönsterrader.

Brandförsäkringarna berättar

I brandförsäkringen från 1762 beskrivs huset vid Bastugatan. Varje våning innehöll fem rum, varav ett

HUSET I HÖRNET TAVASTGATAN/BELLMANSGATAN. FOTO J. MALMBERG.

sannolikt var kök. De enda uppgifterna om inredningarna rör taken som sägs vara panelade för att kunna gipsas. Vinden var inredd med tre rum. Mot både gatan och gården fanns en frontespis i nedre takfallet. Huset hade också tre större och två mindre källare. Medelplan sålde under 1760-talet sin fastighet till postmästaren Anders Lidin och på 1780-talet köptes den av löjtnanten L A Chierlin. Under deras tid förefaller inga större förändringar har gjorts.

År 1817 togs en ny försäkring av dåvarande ägaren glasmästaren Gustaf Lundh. Försäkringsvärdet hade höjts betydligt, men det är oklart om några större förändringar skett. Rummen beskrivs som inredda med paneler, helfranska dörrar och oljefärgsmålade tapeter.

Revisor Hedberg bygger nytt

Omkring 1880 ägdes fastigheten av revisorn E. G. Hedberg. Han lät 1880 uppföra det nuvarande huset i hörnet av Tavastgatan och Bellmansgatan. Samtidigt skedde vissa förändringar i huset vid Bastugatan.

Dessa rörde framför allt interiören där bland annat en passage till huset vid Tavastgatan togs upp och golven i trapphuset fick nya, mönstrade plattor. Vid ungefär samma tidpunkt byggdes också några numera rivna uthus. Fastigheten förvärvades av staden 1921.

Upprustning och renovering

Fastigheten renoverades 1976 i samråd med Stadsmu-seet. Planlösningen ändrades för att skapa lämpliga lägenhetsstorlekar och ge utrymme för badrum och moderna kök. De brädgolv som ansågs välbevarade slipades och klarlackades och på övriga golv lades linoleum eller plastmattor. Befintliga äldre dörrar rustades upp och nya innerdörrar utfördes som fyllningsdörrar. Två kakelugnar sattes om och en flyttades. Befintliga bröstpaneler kompletterades. All puts knackades ner på fasaderna som putsades om med kalkbruk och avfärgades med kalkfärg. Taket lades om och stuprör byttes. Samtliga fönster byttes. Gårdsbebyggelsen från 1880-talet revs och nytt plank sattes upp mot gatan.

TRAPPHUSET MED GOLV AV MÖNSTRADE "TILES".
FOTO J. MALMBERG.

DETALJ AV FÖNSTEROMFATTNING MED ÖVERSTYCKE FRÅN
1760-TALET. FOTO J. MALMBERG.

BRÖSTPANEL FRÅN 1760-TALET. FOTO J. MALMBERG.

BYGGNADSBESKRIVNING

Exteriör

Huset vid Tavastgatan är tre våningar högt med avskuret hörn och flackt takfall täckt av plåt. Fasaden har våningsband och profilerad taklist och är i övrigt slätputsad. Huset vid Bastugatan är i tre våningar med slät putsad fasad med fönster i fasadlivet och mot gatan brutet takfall täckt med plåt. De två mittersta fönsteraxlarna mot gatan är uppdragna över den profilerade taklisten. Huset står på en kraftig stensockel vid Bastugatan som tar upp tomtens slutning. De båda huskropparna har gemensam entré från gårdssidan. Över entrén finns balkonger på varje våningsplan. Gården är delvis planterad och avgränsas mot gatorna med plank.

Interiör

Trapphuset ligger i huset vid Bastugatan och betjänar också huset vid Tavastgatan. Det har kalkstensgolv i bottenvåningen, trappa av kalksten och våningsplan av keramiska plattor, så kallade tiles, från ombyggnaden 1880. Dörrarna är dels från 1700-talet av rokokotyp med profilerade foder från samma tid, dels pardörrar från 1800-talets senare del. Lägenheterna i huset vid Bastugatan har bevarade bröstpaneler, dörrar, kraftigt profilerade foder och fönsteröverstycken från 1700-talet. Snickeriinredningen är kompletterad under 1800-talets senare del och vid ombyggnaden på 1970-talet. I våningarna finns kakelugnar från sent 1800-tal samt en rund tvåfärgad rokokokakelugn. Delvis finns också äldre brädgolv. I byggnaden vid Tavastgatan har lägenheterna kvar taklister, snickerier, pardörrar och kakelugnar från byggnadstiden 1880.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.